

Абдыбекова Н.А.

**АНГЛИС ТИЛИ САБАГЫНДАГЫ “ДЕНЕ ТАРБИЯ” БАГЫТЫНДАГЫ
СТУДЕНТТЕРДИ ЛИНГВОДИДАКТИКАНЫН НЕГИЗИНДЕ ОКУТУУ**

Абдыбекова Н.А.

**ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ ПО НАПРАВЛЕНИЮ «ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА» НА
ОСНОВЕ ЛИНГВОДИДАКТИКИ НА ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

N.A. Abdymbekova

**TRAINING STUDENTS IN THE DIRECTION OF "PHYSICAL CULTURE" IN THE
CLASSROOM OF ENGLISH-BASED DIDACTICS**

УДК: 89:373.167.374

Бул макалада лингводидактиканын негизги принциптери каралган. Автор англис тили сабагында “дене тарбия” багытындагы студенттерди фонетика, лексика, грамматиканы окутууну жана кеп ишмердүүлүгүн калыптандыруунун айрым маселелерин баяндайт.

Негизги сөздөр: *кептик компетенттүүлүк, кырдаалдык окутуу, кеп ишмердүүлүгү, эксперимент.*

В данной статье рассматриваются основные принципы лингводидактики. А также автор всесторонне рассматривает некоторые вопросы формирования навыков речевой деятельности и обучения грамматике, фонетике, лексике студентов по направлению “Физическая культура» на занятиях английского языка.

Ключевые слова: *речевая компетентность, ситуативное обучение, речевая деятельность, эксперимент.*

This article discusses the basic principles of linguodidactic. And also the author thoroughly examines some questions of the formation speech activities and teaching grammar, phonetic, lexica to students in the field of physical culture at the English lesson.

Key words: *speech competence, situational teaching, speech activity, experiment.*

Окумуштуу В. Райник иштеп чыккан концепцияны алып карасак, үч өз алдынча жана бири-бири менен байланышкан илимий дисциплиналар бар: 1) Лингводидактика же тилди өздөштүрүүнүн теориясы 2) чет тилинин дидактикасы 3) конкреттүү тилди үйрөтүүнүн методикасы [1, 263].

Лингводидактика – 1970-жылдары пайда болгон илимий дисциплина. Ушул жылдардан баштап, методика илими өзүнүн теориялык негизин улантып, өнүгүп өсүп келе жатат. Объективдүү илимий база педагогикалык процесстердин бири болгон – чет тилин окутуу, эффективдүү окутуунун усулу жана анын ишке ашырылышын көзөмөлдөйт. Жогоруда айтылган жылдарга ылайык элдин чет тилине болгон кызыгуусу артып, чет тилин окутуунун жаңы усулдары, ийкемдүү окутуу системасы, формасы, ыкма, сабактын жабдылышы иштелип келген [2, 13-18.].

Жогоруда айтылган дисциплиналардын изилдөөлөрүнүн өзөгүн адамдын жөндөмдүүлүгү түзөт. Адамдын жөндөмдүүлүгү жана кызыгуусу прогрессивдүү, көп кырдуу ыкмалардын жардамы менен ишке ашат. Демек, лингводидактика – тил үйрөтүү процессинин модели, ошол процессти анализдеп, жөнгө салуучу система. Ал эми дидактиканы илик-

теген адис үчүн, лингводидактика сүйлөшүүнүн, кептин куралы катары, окутуунун максатын көздөгөн процесс. Башка тилди үйрөнүү жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу маселелерин методисттер изилдешет. Жыйынтыктап айтканда, методика өзү – бул билимди калыптандырбайт, б.а., дидактиканын жардамы менен жөнгө салынат [3,12-18].

Лингводидактикалык изилдөөлөрдү жүргүзүү үчүн лингвистиканын жардамы зарыл болот. Себеби, лингвистика – чет тилин үйрөтүүнүн көп аспекттүү жана функционалдуу системасы. Дисциплиналар аралык лингводидактикалык кадам – тилдин философиясы, лингвистика, психология жана маданият аралык баарлашуу (межкультурная коммуникация), бөтөн тилди окутуунун теориясы жана психолингвистиканын жардамы менен негизделет. Лингводидактика – окутуу теориясынын методологиялык аспектиси. Бул эмнени түшүндүрөт? Чет тилин үйрөтүүнүн методологиясын иштеп чыгат жана жыйынтыгы жемиштүү болушун камсыз кылат. Чет тилин окутуунун ортосунда орун алган, билингвалык, полилингвалык, бикултуралык, поликультуралык окучуунун өзү. Лингводидактика илим катары, адамдын лингвокогнитивдик структурасын сүрөттөп, мыйзам ченемдүү шарт жана чет тилин үйрөтүү процессинин жакшы жыйынтык алышын камсыз кылат [4, 122].

«Языкознание» тил жана коомдук табият жөнүндөгү илим, ал эми тил табиятта жашаган жалпы адамзаттын сүйлөшүү куралы. Тилдин тарыхы элдин тарахынын бир бөлүгү, себеби, ар бир улут тили, дини, дили, үрп-адаты менен бири биринен айырмаланып турат. Этнография менен лингвистика абдан жакын. Мисалы, этнограф ар кайсы улуттардын тарыхый, маданий катышын изилдеген болсо, тилчи-лингвист ар бир тилди үйрөнүп жатып, ошол элди этнографиялык маалымат аркылуу таанып, билет. Демек, табигый, гуманитардык, биологиялык жана социалдык илимдер тыгыз байланышта экени талашсыз. Сүйлөө аппараты жана тыбыштарды айтуу адамдын физиологиялык ооз аппаратынын түзүлүшүнө жараша болот.

Лингвистикада тил илиминин өнүгүшүнө салым кошкон залкар лингвисттер: В.Гумбольдт., Фердинанд Де Соссюр, Боду Эн Де Куртэнэ., Фортунатов, Лев Владимирович Щерба.

Тил – бул материалдык бирдиктүү система жана коллективдин акыл, аң сезиминде калыптанып, конкреттүү ой, сезим жана каалоо аркылуу ишке ашырылат. Эң негизги тилдин бирдиги – сөз. Ал эми тилдин структурасы – фонетика, лексика, грамматика жана стилистика. Лексика – тилдин сөздүк запасы жөнүндөгү илим, фонетика – тыбыш, тамга жөнүндө, грамматика – сөз, сүйлөм жана анын каражаттары, стилистика – тил жана кеп тууралуу илим, семасология тилдин маанисин окутат.

Англис тилин окутууда спорттук адистиктеги студенттердин сүйлөө кебин калыптандыруунун формалары, ыкмалары, каражаттары, методдору сунуш кылынды. Тактап айтканда, кептин (text, types of text), фонетиканын (diphthongs and monophthongs, letters: consonant and vowels) лексиканын (borrowings, synonyms words, antonyms, sport terms), фразеологиянын (Proverbs), морфологиянын (the Noun, the Adjective, the Numeral, the Pronoun, the Verb, The Preposition, the Conjunction, the Interjection), синтаксистин (the Sentence, the Simple sentence, the Compound and Complex sentences) жана англис тили боюнча модулдук тапшырмалар, студенттердин өздүк иштери, портфолио, көнүгүүлөр системасы, усулдук кеп-кеңештер, практикалык иштер, оозеки, журналистика жазуу жумуштарынын системасы иштелип чыгып, эксперименттик сыноодон өткөрүлдү.

Кептик коммуникация кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрү угуу, жазуу, окуу жана сүйлөө аркылуу ишке ашырылат. Бул кептик компетенциялар эң негизги адамдардын вербалдуу сүйлөшүүсүнө көмөктөшөт. Бул коммуникациянын түрлөрү бири биринен айырмаланганы менен, ошол эле учурда алардын параметрлери окшош. Кеп коммуникациясынын бардык түрлөрүнүн булагы – адамдардын сүйлөшүүсүнө муктаж. Бул муктаждык иш аракеттин мотивин жаратат.

Л.С. Выготский айткандай: “Мысль еще не последняя инстанция во всем этом процессе. Сама мысль рождается не из другой мысли, а материальной сферы нашего сознания, которая охватывает наши влечения и потребности, наши интересы и побуждения, наши аффекты и эмоции. За мыслью стоит аффективная и волевая тенденция. Только она может дать ответ на последнее “Почему” в анализе мышления. [5, 362]. Демек, Л.С. Выготский ой жүгүртүү - көп кырдуу психологиялык процесс экендигин тастыктайт, ошол ойду, эмоция, кызыгууну жаратуу мотивден көз каранды экендигин талдоого алган.

Албетте, ой жүгүртүү, анализдөө жана ошол ойду айтып берүү студенттердин жеткиликтүү билим деңгээлин чет тилинде сүйлөөгө үйрөтүү процессинде ишке ашырат. В.Б. Беляев “Владеть иностранным языком – значит мыслить на нем”, в этом плане означает “владеть иностранным языком – значить владеть иными способами и средствами выражения мысли” [6, 28].

Заманбап социалдык кырдаал жаш өсүп келе жаткан муунду окутууда коммуникативдүү касиеттерди калыптандырып, студенттерди демократиялык коомго даярдоону талап кылат. Демек, “Англис тилинин” статусун жогорулатат. Себеби, англис тили студенттердин коммуникативдүү касиеттерин калыптандырат, лингвистикалык ой жүгүртүүсүн жогорулатат, түрдүү социалдык кырдаалдарда маданияттуу сүйлөөгө үйрөтөт. Жаштар үчүн улут аралык карым-катнаш маданиятынын мааниси зор, ошондуктан чет тилин окутуунун максатын, милдеттерин кайрадан иштеп чыгып, жалпы коммуникативдүү окутуу багытын дагы андан ары өркүндөтүү шарт. Маалыматтык жана компетенттүүлүк жаш муундун алган билимин жашоосундагы ар кандай кырдаалдык, туруштук сыноодон өтүшүнө жардам берет. Демек, компетенттүүлүк методологиялык база катары жалпы чет тили боюнча билим берүү куррикулумдарын иштеп чыгууга кызмат кылат. Маселен, күндөн күнгө социалдык талап студенттердин жана окуучулардын коммуникативдүү компетенцияларын, сүйлөө кебин калыптандырууну көздөйт. Бүгүнкү Европа жана Азия өлкөлөрүнүн экономикалык жана маданий интеграциясы улуттар арасында маданий, спорт жаатында карым-катнаш түзүүгө жакындатат жана жаш адистерди маданий жаатта ийгиликтүү карым-катнаш түзүүсүнө өбөлгө.

Чет тили жаш муундарды окутуп, тарбиялоодо, дүйнө жүзүн таанып билүүдө, эң негизги курал болуп эсептелет. Социоллингвистика багытындагы изилдөөлөргө таянсак, спорттук адистиктеги студенттердин эл аралык баарлашуусу, толеранттуулук, чыдамкайлуулук, башка өлкөлөрдүн маданиятын үйрөнүү - чет тилинин жардамы менен ишке ашат. Чет тилин үйрөнүү менен өз мекенинин маданиятын, эне тилин жана ошондой эле англис тилин билип, социомаданий чөйрөдө жашай алат.

Коммуникативдүү иш аракетти эффективдүү уюштуруу үчүн маселени көрө билүү, пландоо, максат жана каалаган жыйынтыкка жетүү керек. Жалпы социалдык компетенцияларды калыптандыруу үчүн, студенттердин мамиле түзө билиши, өздүк потенциалынын өсүшү үчүн аракет жасашы шарт. Ал эми өнүктүрүүчү компетенция болсо, студенттердин жашоосундагы өзүнүн башка адамдар менен болгон ички, сырткы байланыштарын кеңейтип, коом алдында эркин, тартынбай сүйлөөгө үйрөнөт.

Англис тили сабагында сүйлөө кебине үйрөтүүдө эң актуалдуу милдеттердин бири группада лидерлик сапаттарын ойготуу, коомдо башка адамдар менен кыймыл-аракети, үнү, жүзү, манералары, жести, темпи, жандоолору, шилтөөлөрү, колунун кыймылдары маданиятуу өзүнүн жүрүм-туруму айырмалоо, сүйлөө маданиятынын сакталышы, толкундоолорду жоюу, алдын ала даярдануу, группа же топ алдында чыгып сүйлөп машыгуу, башкалардын сөздөрүндөгү кемчиликтерден сабак алып, аларды кайталабоо, дебат же дискуссия учурунда сүйлөй турган сөздү даярдоо сыяктуу сүйлөшүүнүн мазмундуулугуна жетишүү.

Чет тилин окутууда студенттердин коммуникативдүү компетенцияларын, сүйлөө кебин калыптандырууну көздөйт. Бүгүнкү Европа жана Азия өлкөлөрүнүн экономикалык жана маданий интеграциясы улуттар арасында маданий, спорт жаатында карым-катнаш түзүүгө жакындатат жана жаш адистерди маданий жаатта ийгиликтүү карым-катнаш түзүүсүнө өбөлгө.

Жогоруда айтылган англис тили сабагында сүйлөшүүнүн мазмундуулугуна жетишүүнүн негизги белгилери болгон сүйлөшүүнүн эки тараптуулугу, теманын туура тандалышы, уга билүү маданияты, көзмө-көз байланыш түзүү, сүйлөө маданиятынын сакталышы, толкундоолорду жоюу, алдын ала даярдануу, группа же топ алдында чыгып сүйлөп машыгуу, башкалардын сөздөрүндөгү кемчиликтерден сабак алып, аларды кайталабоо, сүйлөй турган сөздү даярдоо ж.б.); критерийлери: тема тандоо, материал жыйноо, кептин курулушун түзүү: башталышы–тезис, жүрүшү–аргумент, фактылар, корутундулоо–тыянак, болжолдуу план түзүү, сөздү жазуу жүзүндө даярдоо, ыкмасы сүйлөөнүн технологиясын билүү ж.б.) жана компоненттери: жүрүм-туруму, кыймыл-аракети, үнү, жүзү, манералары, жести, темпи, жандоолору, шилтөөлөрү, колунун кыймылдары ж.б.) иштелип чыгып, булар спорттук адистиктеги студенттерди коммуникативдүү компетенцияларга үйрөтүүнүн, сүйлөө кебин калыптандыруунун негизги өзөгүн, мазмунун түзүү менен окутуу процессине сунушталып, практикада п.и.д. Мусаева В.И. иштеп чыккан ыкмаларды чет тилин окутууда колдондук.

Эксперимент жүргүзүү процессинде тестирилөө жүргүзүлдү, ар бир сабак учурунда студенттерге спорттук терминдердин лексико-тематикалык сөздүк берилип, лексика, грамматика жаңы тема аркылуу түшүндүрүлүп, кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн (угуу, жазуу, окуу, сүйлөө) калыптандыруу иштери системалуу аткарылды, мындан сырткары студенттер “The world champions”, “Sport in my life”, “My motherland”, “My specialty”, “National games of English speaking and Asian countries” ар кайсы темада презентация, портфолио жасап, жакташты. Электрондук почта аркылуу студенттер бири бирине кат жазышып, маалымат топтоп, англис тили сабагында айтып берип жатышты.

Кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрү (угуу, жазуу, окуу, сүйлөө), тил боюнча тажрыйбалары: фонетика, лексика, грамматика, соц.маданий окуу иш аракеттери – англис тилин окутууда коммуникативдик касиеттерди калыптандыруунун негизги компоненттери болуп саналат.

Дене тарбия багытындагы студенттерге англис тили сабагында кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрү этап менен окутулуп, сүйлөө кебин калыптандырууга чоң көңүл бурулган. Башталгыч топко караганда, улантуучу топтун студенттерине атайын түзүлгөн программанын негизинде текст менен иштөө жеңилерээк болгон. Жылдын башында студенттер элементардык диалогдорду түшүнгөн эмес, жылдын аягында окутуучунун англис тилинде айтып берген, темаларын кабыл алып, түшүнгөн бирок, өз оюн даана, так айта алышкан эмес. Эксперименттик группанын студенттери сүйлөө кебин өстүрүүчү көнүгүүлөр системасын системалуу түрдө колдонуу менен оозеки жана жазуу иштерин өз алдынча аткарууга жетишкен. Жылдын аягында

“Journalism” аттуу дептерлерине түрдүү тапшырмаларды жазууга үйрөнүшкөн. Мисалы, “Journalism” дептерлерине жылдын башында аты-жөнү, студентке байланыштуу эки сын атооч сөз, үч этиш сөз, жакшы көргөн жерлери, предметтери, спортунун түрлөрү, машыктыруучу, тренеринин жана өзүнүн спорт жаатында жетишкендиктери жазылат. Кийин бул дептерге топиктер, келечектеги үйүнүн проектиси, туура эмес этиштер, спорттук терминдер, кластер, инсерт, синквейн ж.б. сыяктуу тапшырмалар берилип, белгилүү убакытка чейин студенттер өзүн спорт журналистика жаатында сынашат.

Студенттер фонетика, тамга, тыбыштардын айтылышы, аларды туура айтууга жетишкен, бирок жазуу иштеринде ката кетиришкен. Аудио, видео, презентация аркылуу сөздүк иштерин жүргүзүү, вакабуляр менен иштөө кептин темпинин тактыгын, үнүнүн тазалыгын айгинилеп турат. Грамматикалык конструкциялар “There is/are”, “There was/were”, “to be going to”, туура жана туура эмес этиштер, модалдык этиштер, чактар кептик темаларга байланыштуу кырдаалдык негизде окутулду.

Демек, психолингвистикалык анализ жүргүзсөк, кептин коммуникативдүү касиеттерин жана кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн (угуу, жазуу, окуу, сүйлөө) калыптандырууда төмөндөгүдөй жыйынтыкка келебиз:

1) Илимий-теориялык жана методологиялык негиздерин аныктоодо кеп ишмердүүлүгүн калыптандыруу кептик моделдин негизги функциясын аткарат. Эң негизги кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн калыптандырууда кырдаалдык окутуу, кептик компетенттүүлүктүн негизинде окутуу мыкты ыкма деп табылды.

2) Студенттерди кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн калыптандырууда, коммуникацияны өстүрүүдө, акыл эс, ой жүгүртүү, эс тутум негизги баарлашуунун себеби.

Адабияттар:

1. Reinecke W., Zur Theorie des Fremdsprachenerwerbs - ein methodologischer Ansatz / W. Reinecke; пер. с нем. – М.: Академия, – 1983. – С. 257-263.
2. Мильруд Р.П., Методология и развитие методики обучения иностранным языкам / Р.П. Мильруд // Иностр. яз. в шк. – 1995. – № 5. – С. 13-18.
3. Митрофанова О.Д., Лингводидактические уроки и прогнозы конца XX века / О.Д. Митрофанова // Иностр. яз. в шк. – 1999. – №4. – С. 12-18
4. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Гальскова Н.Д., Гез Н.И., – М.: Академия, 2005. – С. 95-122.
5. Выготский Л.С., Мышление и речь. [Текст] / Л.С. Выготский. - М.: Гос. Соц.- экон.изд-во,1934.-362 с.
6. Асипова Н.А., Социально-педагогическая компетентность будущих учителей [Текст]/ Асипова Н.А. // Высшее образование в Кыргыз. Респ. – 2011. - №3(13).с.28.

Рецензент:

д.пед.н., профессор Манликова М.Х.